

Олексій Вертій

РОЗБУДИВ УКРАЇНСЬКЕ ЄСТВО

Нотатки про концертну подорож Віктора Мішалова “Шляхами кобзарів”

Віктор Юрійович Мішалов – бандурист, дослідник кобзарства, композитор, диригент. Народився він 4 квітня 1960 року в м. Сідней (Австралія). Закінчив музичний факультет Сіднейського державного університету (1984), Сіднейський педагогічний інститут (1986). Із 1970 р. вивчав гру на бандурі в П. Деряжного, Г. Бажули, а потім – на стипендію Австралійської Ради Мистецтв – у Північній Америці в П. Гончаренка, Г. Китастого, П. Китастого, В. Ємця та Л. Гайдамаки. У Київській консерваторії протягом 1979–1984 рр. навчався по класу бандури (проф. С. Баштан), диригування (проф. М. Щоголь), вокалу (проф. М. Єгоричева та М. Кондратюк). Одночасно в Києві вивчав і гру на старосвітській бандурі в Г. Ткаченка. Працював викладачем у школах Австралії, а з 1988 р. – у Торонто (Канада). Від 1988 р. – концертмейстер Української Канадської Капели Бандуристів імені Т. Г. Шевченка. Засновник Канадської Капели Бандуристів (1991). Від жовтня 1999 р. – заслужений артист України. Кандидат мистецтвознавства (20 лютого 2009 року в Харківській державній академії культури успішно захистив кандидатську дисертацію “Культурно-мистецькі аспекти генези і розвитку виконавства на харківській бандурі”). Нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня (серпень 2009 р.).

Концертував Віктор Мішалов в Австралії, Європі, Північній Америці та Україні із сольними концертами на бандурі, а також у супроводі симфонічного оркестру. Видано перші диски його інструментальної музики на бандурі (1982, 1985, 1988, 1989), перший компакт-диск (1992) та інші компакт-диски в супроводі оркестру (1998, 2000), відеопідручник гри на бандурі (2001), CD у виконанні Канадської Капели Бандуристів (2005, 2009). У цілому він автор понад 90 статей і довідок про українську музику, кобзарство й історію бандури. Дослідник творчості Г. М. Хоткевича й харківської бандури. Автор музики до кількох документальних фільмів.

У липні-серпні 2010 року за сприяння Товариства українського козацтва імені І. Богуна в Австралії та підтримки Міністер-

ства культури і туризму України, Товариства зв'язків з українцями за межами України

Віктор Мішалов, бандурист, диригент, композитор, науковець, педагог, заслужений артист України

“Україна-Світ”, Центру національних культур митець здійснив концертну подорож “Шляхами кобзарів”, під час якої виступив у містах і селах Харківської, Сумської, Полтавської, Київської, Тернопільської, Хмельницької, Волинської, Львівської та Закарпатської областей. Основу концертної програми склали інструментальні твори (“Коломийка”, муз. М. Колесси; “Таращанський козачок”, обробка П. Гончаренка; “Невільничий ринок у Кафі”, муз. Г. Хоткевича), “Поєма про 1933 рік” (сл. О. Веретенченка, муз. Л. Гайдамаки), “Пісня Мазепи” (сл. М. Степаненка, муз. В. Мішалова), мелодекламація “У тієї Катерини” (сл. Т. Шевченка, муз. Г. Хоткевича), українські народні думи “Про бідну вдову” (перейнято від Г. Ткаченка), “Маруся Богуславка” (від кобзаря М. Кравченка), “Буря на Чорному морі” (мелодія Г. Хоткевича), гумористичні пісні (“Сіяв мужик гречку”, слова і му-

зика народні; “Сільський адвокат”, сл. М. Домонтовича, муз. В. Мішалова) та інші твори. Як бачимо, частина з них або зовсім не відома, або ж мало відома в Україні. Надзвичайне зацікавлення в слухачів вони викликають ще й своєю індивідуальною стилістикою виконання, сутність якої полягає в тому, що бандурист грає харківсько-зінківським способом, тобто перебирає струни обома руками й усіма десятима пальцями, що дає можливість використовувати найбагатші виражальні засоби бандури порівняно з іншими способами гри. Далі подаємо нотатки про цю подорож у Полтавській області.

23 липня, с. Березоточа, м. Лубни

Старовинна назва Лубен – Лубні, Лубень. Місто засноване 988 року київським князем Володимиром Святославичем як сторожова фортеця. 1107 року українські князі тут розгромили половців. Пізніше Лубни занепали. З 2-ої

Кобзар Євген Адамцевич (1904–1972)

половини XVI століття вони належали князям Вишневецьким. 1658 року як адміністративну й військову одиницю на Лівобережній Україні створено Лубенський полк із полковим центром у Лубнах. До складу Лубенського полку спочатку входило 13 сотень, у 2-ій половині XVIII століття – 23. Козаки Лубенського полку брали участь у повстаннях проти гетьмана Івана Виговського під проводом Мартина Пушкаря та

Якова Барабаша (1657–1658) й інших козацько-селянських рухах. 1781 року, після ліквідації полкового устрою на Лівобережній Україні, територія Лубенського полку відійшла до Київського і Чернігівського намісництв. За царських часів Лубни були повітовим містом Полтавської губернії. 1918 року тут відбувалися бої Окремої Запорозької дивізії з більшовиками. У місті жив і працював відомий український письменник Володимир Малик (Сиченко). Неподалік Лубен у с. Березоточі знаходиться дослідна станція лікарських рослин Інституту агроєкології Української академії сільськогосподарських наук. Тут у с. Солониця народилися кобзар Євген Адамцевич (1904–1972), письменник Василь Барка (Очерет) (1908–2003), дослідник кобзарства, доктор філологічних наук, професор Павло Охріменко (1919–1997).

На Лубенщині широко побутувало кобзарське мистецтво та думовий епос. Лубенський лікар М. Ніговський, П. Куліш, А. Зайкевич, П. Мартинович та інші фольклористи в Лубенському повіті від кобзарів та лірників А. Никоненка, Ф. Кононенка, П. Кулибаби, співака Александра Михайлюка записали українські народні думи “Козак Голота”, “Бідна вдова і три сини”, “Сестра та брат”, “Буря на Чорному морі”, “Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі”, “Про Ганджу Андибера”, “Про Марусю Богуславку”, “Про козацьке життя”, “Плач невольників”, “Про перемогу під Корсунем”. У Лубнах бував кобзар Федір Кушнерик.

Кобзар Анатолій Парфиненко подав свідчення про 12 співців, які у 20-х роках XX ст. жили або мандрували на Лубенщині й Миргородщині. Тісно пов’язане з Лубнами і життя Миколи Зайця, церковного регента, учасника Харківської, Шишацької та Миргородської капел бандуристів. Із 1918 по 1923 рік він служив у військових формуваннях УНР і при 225-му стрілецькому полку в Лубнах працював керівником гуртка бандуристів. Був двічі арештований, а 1938 року засуджений особливою трійкою до розстрілу, пропав безвісти. У другій половині XX ст. в Лубнах жили і працювали бандуристи Леонід Кобилянський та Іван Кудін. Нині в Лубенській музичній школі є клас бандури, у ньому працюють чотири викладачі, щороку до цього класу набирають близько 20 дітей, частина з яких продовжує оволодівати грою на бандурі в Полтавському музичному училищі. Юні бандуристи беруть дієву участь у культурно-мистецькому житті міста, району та області.

Полтавщина особливо дорога Вікторові Мішалову. Тут у селі Чорнобаї (нині Черкаська обл.) з багатодітною родиною жив його прадід Василь Мішалов. У Золотоніській чоловічій гімназії він навчався. У Березоточі на

Лубенщині на станції лікарських рослин працювали його дідусь Марко Мішалов та бабуся Домна Погодіна. Тут народився його батько Юрій. Тож цілком зрозуміле бажання п. Віктора відвідати ці краї.

...Швидко мчить авто трасою. Ось і Березоточа. Ось і дослідна станція лікарських рослин Інституту агроєкології Української академії сільськогосподарських наук. Чи ж пам'ятають тут Марка Мішалова, Домнікію Погодіну та їх сина Юрія? Назустріч нам іде, посміхаючись, жінка. Ще в дорозі заступник начальника відділу культури й туризму Лубенської міськради Світлана Васюк попередила, що в Березоточі нас чекає кандидат біологічних наук, директор дослідної станції з наукової роботи Людмила Глущенко. У тій привітній та симпатичній жінці вгадуємо саме Людмилу Анатоліївну. Знайомимось. Проходимо до затишної зали, обставленої книгами, журналами, газетами. Тут нас зустрічає вже літній чоловік, колишній завідувач виробництвом Микола Сапа. Кажуть, що має підійти ще одна колишня співробітниця. Микола Павлович розповідає історію станції, знайомить п. Віктора з науковими працями його діда, які тут дбайливо зберігаються. А Людмила Анатоліївна приносить з архіву світлини, на яких п. Віктор легко впізнає свого діда. Затим підходить Ельвіра Бойченко. Їй уже за 80. Вона добре пам'ятає Марка Мішалова та Домну Погодіну, під керівництвом якої працювала. Характеризує обох як чуйних, розсудливих і шляхетних людей, з котрими завжди було цікаво. На завершення Віктор виконує думу "Про бідну вдову і трьох синів". Твір зворушує уже сивих слухачів. Про що вони думають? Про прожите і пережите? Про своїх давніх друзів? Про їхнього внука, що так несподівано з'явився тут і переніс у спогади про давно минулу юність? Мабуть, про все потроху. Лише стареча сльоза скочується помережаним зморшками обличчям. Гість і господарі обмінюються подарунками. Зворушлива зустріч, щемливо-бентежне прощання і запросини та сподівання на нові побачення... Після закінченні подорожі Закарпаттям наприкінці серпня 2010 р. В. Мішалов повернувся в Березоточу і дав тут концерт, який викликав незвичайне захоплення краян.

У Лубнах в актовій залі музичної школи збираються слухачі. Заступник начальника управління культури Лубенського міськвиконкому С. Васюк доклала всіх зусиль, щоб якнайкраще підготувати зустріч. І це їй вдалося. Дієву допомогу надав і міський голова

Василь Коряк. 14 година 35 хвилин. Концерт Віктора Мішалова розпочинається. Програма та сама, що й у Переяславі-Хмельницькому. Але стільки емоцій, стільки нових вражень! Які тут різні люди, але щось їх об'єднує, чогось чекають їхні спрагли душі. Намагаюся з'ясувати, що ж саме це "щось". Спостерігаю за тим, як слухачі сприймають кожен виконуваний п. Віктором твір, як його переживають, про що думають, до яких висновків доходять.

Тетяна Бутрим, журналіст, учитель української мови та літератури: *"Рецитації Віктора Мішалова, будь-то думи "Про бідну вдову і трьох синів", "Маруся Богуславка", "Буря на Чорному морі" чи "Пісня Мазепи", "Пісня про Сагайдачного", діють на слухача гіпноотично. Виконавець послідовно розвиває музичний мотив, жодного разу не відчула якихось дисонансів, створюється враження, що ніхто не грає, ніхто нічого не виконує. Відтак тебе охоплює відчуття того, що ти природно живеш у природному світі, адже мелодії, зміст виконуваних творів – не щось стороннє. Вони виражають тебе, і ти знаходиш вираження себе в них. Цей світ твориться сам по собі, він творить тебе, а ти – його"*.

Олександр Печора, редактор газети "Ріднокрай", голова Лубенської "Просвіти" імені Т. Г. Шевченка: *"Віктор Мішалов якимось легко й природно вводить слухача в досі забутий і не знаний нами наш національний світ, світ нашої далекої давнини, нашої історії, коли наші предки одностайно ставали проти турецько-татарських поневолювачів, коли боротьба за рідний край, за його волю і честь були справою кожного. Це те, але разом з тим і не те, що ми вивчали в школі. Це, усе-таки, щось інше. Слухав, наприклад, думу "Маруся Богуславка" та музичну картинку "Невільничий ринок у Кафі" і відчував власну причетність до національної історії, ще раз і ще глибше усвідомлював свій моральний обов'язок перед нею. У Віктора Мішалова немає ані грама штучності. У нього усе щиро, по-рідному, отже, й глибоко природно"*.

Олександр Бородін, менеджер: *"Слухав "Невільничий ринок у Кафі", думи "Маруся Богуславка", "Про бідну вдову і трьох синів", "Поєму про 1933", інші твори у виконанні Віктора Мішалова і ловив себе на думці: як довго, наполегливо і послідовно окупанти роз'єднували нашу націю, насамперед духовно, морально. Робилося усе, щоб наше, рідне ставало для нас чужим, щоб ставились до нього зневажливо, з погордою."*

Але ми вистояли у тій боротьбі. Наш національний епос, духовні цінності українського народу завжди додавали нам сил і снаги, завжди об'єднували нас духовно, об'єднували на ґрунті української національної ідеї. Зустріч з Віктором Мішаловим – ще одне свідчення того. Слухаєш його і входиш у світ якогось до кінця не збагненого самозабуття. Оті перебри, мелізми, рецитації, які він увібрав у своє єство десь далеко від України – в Австралії чи то Канаді, знову і знову народжуються у твоєму серці, у твоїй душі. Ні, не струни бандури перебирає виконавець, він перебирає струни твоєї душі, твого серця. Усе те не просто зачаровує аудиторію: починаєш відчувати і усвідомлювати – усі ми одна-єдина українська Родина. Чи то йдеться про наших далеких мужніх і героїчних предків, чи то тих, кого доля закинула до далекої Австралії і такої ж неблизької Канади, чи то про нас, наших сучасників, у серцях яких такі зустрічі, як зустріч із Віктором Мішаловим, пробуджують рідне, дороге, нагадують нам, що ми Українці, що Україна у нашому серці і її необхідно пробуджувати там кожному”.

Виступ Віктора Мішалова, обмін думками з ним засвідчили ще одну вельми прикметну особливість нашого національного відродження, а саме – сімейну зацікавленість національними цінностями, формування на їх підставі сімейних взаємин, укладу родинного життя. Довідавшись про те, що до міста приїжджає Віктор Мішалов, потребу зустрічі з ним відчули кілька родин. Так, 57-річна бухгалтер-пенсіонер Наталія Авдєєва на концерт завітала з тридцятирічною донькою Лесею Касьян і трирічним онучком Мирославом. Як бачимо – одразу три покоління. Л. Касьян розповідає, що в них, як у справжній українській родині, свято шанують українську пісню. Друга бабуся Мирославчика Марія щедро передає свій багатий пісенний репертуар онучкові. Тому разом з українською піснею Мирославчик із дитинства всотує в себе український дух, народну мораль, національні духовні цінності. Як і його переяславський ровесник Дмитрик Захарець, хлопчик услухається в поки що не зовсім зрозумілі йому наспіви, заколисуючі мелодії. Але вони міцно залягають у його підсвідомість, пробуджують українські гени, очевидно, викликають якісь думки, здогади. Та коли Віктор Мішалов став виконувати українську народну гумористичну пісню “Сіяв мужик гречку”, малюк щиро засміявся: “Чому ж шуку називають раком, а

козу – цапом? Це ж неправильно?!”. Що скажеш про такі перші аналітичні розміркування й висновки? Виросте з хлопчини щирий українець!

Не могли пропустити нагоди послухати Віктора Мішалова й Олександр Сиченко, син відомого письменника Володимира Малика, разом із дружиною Ольгою. Обоє переживають почуття незвичайного духовного піднесення. “Прожила уже чимало літ, а чогось подібного ніколи не чула. Відкрила для себе досі незнаний світ, – ділиться враженнями пані Ольга. – Цей світ, ця бандура закладені в нас на генному рівні. Тому так щиро й бенкетно відгукується душа на кожен звук, на кожен відтінок мелодії, на кожне слово”. Пан Олександр висловлює свою щирю вдячність Вікторові Мішалову за те, що він разом з українцями-емігрантами зберігав там, за океаном, наші національні духовні цінності, рятував їх від комуно-советської чуми і тепер повертає до нас, в Україну. “Значить, Україна була, є і завжди буде”, – підсумовує пан Олександр. Важко з цим не погодитись.

23 липня, м. Пирятин

Пирятин – місто на Придніпровській низовині над річкою Удаєм, райцентр. Уперше згадується воно в Лаврентіївському літописі під 1155 р. Близько 1362 р. Пирятин переходить під владу литовських феодалів, після Люблінської унії 1569 р. – шляхетської Польщі. За Гетьманщини місто входило до Кропивнянського, а з 1658-го – до Лубенського полку. У 1781–1920 рр. – це повітове місто (із 1802 р. – Полтавської губернії).

29 серпня 1900 р. у Пирятині народився український письменник і публіцист Сергій Домазар (Давиденко). Доля закинула його з родиною в далеку Австралію, де 18 липня 1987 р. літератор помер. Похований у Сіднеї. В автобіографічному романі “Замок над Водаєм” він зобразив події 1920-х років у Пирятині й на Пирятинщині. Роман перекладено англійською, а вперше в Україні видано в Сумах 2003 року.

Із цим краєм тісно пов'язане життя кобзарів та лірників Федора Баші, Дмитра Скорика, Єфима Перепелиці, Петра Ткаченка (Галашка), Федора Кушнерика. Скажімо, від Федора Баші у 1883–1884 рр. відомий фольклорист Василь Горленко записав думи “Про козацьке життя”, “Прощання козака з родиною”, “Чорноморська буря”. А від Єфима Перепелиці – думу “Удова”. Широко побутувала в краї і дума “Олексій Попович”. Катерина Грушевська навіть говорила про те, що на Пирятинщині була своєрідна кобзарська школа, в якій культивувалася ця

дума. Такий здогад підтверджується тим, що в багатьох варіантах думи герої тісно пов'язані з Пирятином ("Олексій Попович пирятинський", "пирятинський родич", виїздить він із Пирятинна, отаман також називається "пирятинський").

Опанас Сластьон. Кобзар Дмитро Скорик. 1876 р.

Пирятин зустрів нас трохи стурбовано. "Спекотні дні. Час відпусток. Чи прийдуть люди?" – хвилюється т. в. о. начальника управління культури і туризму Пирятинського райвиконкому Валентина Артюхова. Прийшли. Правда, небагато. Усього 15 осіб. Концерт розпочався, а група в складі трьох осіб продовжує обговорювати свої виробничі справи. Когось це дратує, інші подають відповідні знаки. Але на те вони мало зважають. Та номер за номером усе більше й більше захоплює їх. Поволі, й самі того не зауваживши, вони залишають розмови про свої буденні справи і поринають у світ мелодій. "Не знаю, як то сказати, як то висловити, але те таке прекрасне, так зворушує тебе", – відповідає на мої запитання Олександр Олефіренко, один із них. "Ніколи не чула, скільки й живу, українських народних дум у, так сказати, живому виконанні. А ось почула і переживаю трепетні почуття", – збентежено говорить

зв'язківець Ніна Ковальова. Бідкаються, що так пізно дізналися, про те, що до Пирятинна приїжджає Віктор Мішалов, члени Всеукраїнського об'єднання "Свобода" пенсіонерка Ганна Нестеренко та її донька Євгенія, а то б привели сюди своїх родичів, сусідів, знайомих, однопартійців. Учителю музики та співав Сергій Андріяш перейнятий багатим репертуаром гостя, гармонійним поєднанням різних манер виконання. Особливо вразила його англомова пісня під супровід української бандури. "А це значить, що бандура має невичерпні можливості, що вона прадавня і цілком сучасна", – підсумовує п. Сергій. Отже, поштовх до відродження звичаїв національної духовності краю дано!

24 липня, м. Миргород

Заснований Миргород у середині XVI ст. До 1648 р. належав князеві Єремії Вишневецькому, згодом став полковим містечком Гетьманщини. Миргородський полк створений улітку 1648 р. під час національно-визвольної війни українського народу проти польсько-шляхетських загарбників. Козаки Миргородського полку брали участь у повстанні 1657–1658 рр. під проводом Мартина Пушкаря та Якова Барабаша проти Івана Виговського. 1781 р. після ліквідації полкового устрою на Лівобережній Україні територія Миргородського полку відійшла до складу Київського намісництва. Із 1802 р. – за часів російського панування – повітове місто Полтавської губернії, нині районний центр Полтавської області. У Миргороді народились українські письменники Панас Мирний (П. Рудченко) та Іван Білик (І. Рудченко). Із містом тісно пов'язане життя і творчість Григорія Сковороди, Давида Гурамшвілі, Тараса Шевченка.

Миргород – один із найвідоміших осередків кобзарства. Здавна тут побутував український народний епічний звичай, про що свідчать записи народних дум, зроблені в Миргороді, Великих Сорочинцях, Шахворостівці та інших навколишніх селах. Одним із перших таких записів є дума "Про смерть Івана Коновченка, або про похід Козаків проти Татар", який зробив Микола Цертелєв на Миргородщині 1814 р. від невідомого кобзаря. Знаним носієм епічного звичаю був миргородський кобзар Самійло Яшний. Він знав і добре виконував думи "Три брати Азовські", "Удова і три сини", "Дівка бранка", багату народних пісень, у Миргороді обирався головою цеху старців. Його учнем був кобзар Михайло Кравченко з Великих Сорочинців, від якого Ф. Колесса, О. Сластьон (від нього також записано думи), Микола Лисенко, Дмитро

Яворницький записали думи “Утеча трьох братів з Азова”, “Маруся Богуславка”, “Невольницька дума”, “Бідна вдова і три сини” та ін.

1908 року Леся Українка та її чоловік Климент Квітка за свій кошт спорядили на Полтавщину експедицію на чолі з Ф. Колесою для записування дум і пісень від кобзарів. Але учасникам експедиції царська охранка заборонила

Опанас Сластьон. Кобзар Самійло Яшний. 1903 р.

їздити містами й селами. Тоді миргородський художник, знавець кобзарства і виконавець дум Опанас Сластьон запросив експедицію та кобзарів Михайла і Платона Кравченків, Опанаса Баря, Миколу Дубину, Степана Пасюгу, Явдоху Пилипенко, лірника Антона Скобу, від яких і було записано на воскові валики українські думи та пісні. Повертаючись додому, Ф. Колеса зустрівся і з кобзарем Іваном Кучугурою-Кучеренком, від якого також записав кілька дум. Згодом він розшифрував ці записи і 1910 та 1913 рр. видав їх двома випусками. На основі цього матеріалу Ф. Колеса підготував ґрунтовний реферат, із яким 1909 р. виступив на III Міжнародному конгресі музичного мистецтва у Відні. Виступ пробудив інтерес до кобзарського епосу і жваво обговорювався учасниками кон-

гресу, серед яких були відомий дослідник східної музики Е. Горнбостель та видатний чеський фольклорист і етнограф Л. Куба. На щастя, зроблені в Миргороді записи збереглися. Уже в наші дні за допомогою Бібліотеки Конгресу США воскові валики з ними вдалося відновити, а отже, і врятувати для нащадків.

На XII Археологічному з'їзді в Харкові (1902) Гнат Хоткевич доповів, що в Миргородському повіті на той час проживало 9 кобзарів і 15 лірників. 1922 р. було організовано Першу Миргородську капелу бандуристів імені М. Кравченка, але 1930-го вона розпалася. Дослідник кобзарства Кость Черемський у книзі “Повернення традиції. З історії нищення кобзарства” (Харків, 1999) наводить свідчення кобзаря Анатолія Парфиненка, який деякий час жив у Миргороді і приятелював з бандуристами І. Склярем, Я. Сітком, Д. Самойленком, а разом з останнім ще й заснував капелу бандуристів при Миргородському круп'яному заводі, проте, що у 20-роках ХХ ст. на Лубенщині та Миргородщині було 12 співців. Однак дикий розгул більшовизму приніс біду, горе, незчисленні страждання й мученицьку смерть багатьом кобзарям і бандуристам краю. Богдан Жеплинський у “Реєстрі народних співців, які були знищені у 30-х роках або доля яких невідома” наводить 17 імен і прізвищ кобзарів, бандуристів та лірників Полтавщини, поміж яких 5 – із Миргорода та Миргородщини. Це – Михайло Губенко, Петро Лавриш (Лаврик), Матвій (прізвище невідоме), Пасічниченко (ім'я невідоме) та Іван Сіроштан (див.: Жеплинський Богдан. Коротка історія кобзарства в Україні. – Львів, 2001. – С. 189–192). Такої ж долі зазнав і керівник Шишацької капели бандуристів Никифор Чумак (1892 р. н.). 1919 року він бере дієву участь у Дубчаківському повстанні в Миргородському повіті. 30 березня 1937 року був заарештований удруге і за “участь у керівництві контрреволюційною організацією” засуджений до розстрілу. За ухвалою ОУНКВС у Полтавській області від 21–23.03.1938 р. вирок було виконано 23.03.1938 р. о 23.00. По т. зв. справі “Чумака Н. – Зайця М.” проходила ще 41 особа, а це і знайомі Чумакові бандуристи та кобзарі. Разом із “керівниками” “контрреволюційної організації Чумака Н. – Зайця М.” до розстрілу було засуджено Колесника Пантелеймона Григоровича (1896 р. н.), Расторгуєва Сергія Андрійовича (1895 р. н.), Зінченка Іларіона Омеляновича (1888 р. н.), Володарця Петра Ілліча (1900 р. н.), Ульченка Василя Івановича (1879 р. н.), Крутька Миколу Порфіровича (1899 р. н.), Садового Сергія Федоровича (1904 р. н.), Могильника Василя Семеновича (1895 р. н.), Красняка Марка Дмитровича (1898 р. н.), Приступу Михайла

Лукича (1894 р. н.), Дядюренка Трохима Андрійовича (1904 р. н.), Глушка Костянтина Леонтійовича (1892 р. н.), Теслю Омеляна Степановича (1880 р. н.), Мироненка Микиту Івановича (1883 р. н.), Баштового Давида Романовича (1898 р. н.) (докладніше про це див.: Черемський Кость. Повернення традиції. З історії нищення кобзарства. – Х., 1999. – С. 100–104).

Із діяльністю Миргородської капели пов'язане й життя Дмитра Вовка (1907–1983). Бували в Миргороді й Федір Кушнерик та Євген Адамцевич. Прикметно, що син Опанаса Сластьона Юрій тривалий час жив і працював у США. Нині в Дембері (США) мешкає внук видатного фольклориста, кобзаря та художника. Там вони пропагували і пропагують творчу спадщину свого батька і діда.

Про все це й нагадав Віктор Мішалов своїм слухачам під час концерту в Миргороді. Правда, виступ відбувся за прикрих обставин: нинішні привладні партійці доклали всіх зусиль, щоб зірвати концерт. За кілька днів до нашого приїзду завідувачка відділу культури та туризму міської Ради Тетяна Колибельник нам заявила, що в них немає кому розклеїти по місту оголошення. Коли в інших містах місцеві радіо, телебачення, газети докладно інформували населення про приїзд Віктора Мішалова, то в Миргороді, швидше всього, вони одержали вказівку не робити цього або ж побоюлися робити це самостійно. Дві жінки, які відпочивали в Миргородському санаторії-курорті, випадково довідалися про концерт, прийшли на нього. Вони потім розповідали, що багато хто з відпочиваючих охоче послушали б гру і спів Віктора Мішалова, але нічого не знали про його виступ у місті (хоч ми говорили особисто з директором курорту Вірою Ксьондз про можливість такої зустрічі, але вона заявила, що програма відпочинку в них уже детально розписана на два місяці і вільного часу зовсім не залишилося).

А все те засвідчило, що влада не так уже міцно і тримається, адже й за несприятливих обставин тепла, невимушена зустріч миргородців із п. Віктором відбулася. Харківські кобзарі буквально за кілька годин до нашого приїзду повідомили про це свого знайомого Олександра Ксьондзенка, координатора об'єднаних націоналістичних організацій Миргорода, який разом із друзями, як змогли, так і оповістили населення. Отож і в Миргороді послухати Віктора Мішалова прийшли родини Юрія Гриненка, Миколи Борисова, Олександра Ксьондзенка, приєдналися до них і Володимир Волик, котрий приїхав

погостювати до мами з Голландії, письменник Анатолій Сазанський, інші мешканці міста. Усі вони зачаровано слухали “Тарашанський козачок” (обробка П. Гончаренка), “Карпатську рапсодію” (муз. В. Мішалова), “У тієї Катерини” (сл. Т. Шевченка, муз. Г. Хоткевича), “Турецький танець” (муз. З. Штокалки), “Невільничий ринок у Кафі” (муз. Г. Хоткевича), думи “Про бідну вдову”, “Маруся Богуславка”, “Буря на Чорному морі” тощо. Припала їм до душі й пісня “Про Сагайдачного” на слова українського поета з Австралії, земляка миргородців В. Онуфрієнка. За згаданих вище обставин то було якось символічно...

Виступ Віктора Мішалова, як і всюди, в Миргороді також мав надзвичайний успіх. “*Чарівник!*” – так одним словом схарактеризувала почуте й пережите вже літня Раїса Карлюк, родичі якої грали в Миргородській капелі бандуристів. “*Такого у нас, на жаль, не почувеш*”, – доповнила її товарознавець Валентина Ксьондзенко. “*А мені найбільше сподобались думи*”, – сором'язливо, тиснучись до свого тата Миколи, сказала школярочка-початківець Софійка Борисова. “*Вражає глибинний національний зміст мистецтва Віктора Мішалова. Воно потрясає, повертає нас до наших першовитоків – до козацтва, гайдамаччини, часів боротьби з турецько-татарськими та московськими поневолячами, відроджує дух войовничості, непокори, тому й так потрібне нам сьогодні*”, – підтримують своїх попередників Володимир Волик та Анатолій Сазанський. І то справді так.

25 липня, м. Гадяч

Засноване місто Гадяч 1634 р. За Гетьманщини було полковим, за царату (з 1802 р.) – повітовим. 16 травня 1658 р. гетьман Іван Виговський після приборкання ним проросійського бунту полтавського полковника Мартина Пушкаря й розриву з Москвою уклав тут договір. За цим Гадяцьким договором Україна в межах Київського, Чернігівського та Брацлавського воєводств мала входити в союз як незалежне Велике Князівство Руське на рівних правах із Польщею та Литвою. На чолі князівства мав стояти гетьман, якого вибирали б українські стани пожиттево й затверджував король. Договір передбачав окремі міністерські уряди, послів до спільного законодавчого сейму, судовий трибунал і скарб, окрему монету й армію. Польські й литовські війська не мали права перебувати в Україні, а коли б у разі потреби зайшли, то переходили б під команду гетьмана. В Україні мали бути засновані 2 університети,

дозволялося відкривати колегії, гімназії, надавалася свобода друку. Але невдачі Івана Виговського у війні з Москвою, що почалися після початкової великої перемоги під Конотопом (28–29.06.1659), відсутність високого рівня національного самоусвідомлення в широких масах зумовили повстання проти гетьмана і поклали кінець чинності Гадяцької угоди.

У містечку народилися Михайло Драгоманов, Олена Пчілка (Ольга Косач, мати Лесі Українки). Тут жили і працювали Панас Мирний, Леся Українка, бували Микола Гоголь, Ольга Кобилянська, Антон Чехов. Є училище культури імені І. П. Котляревського. Нині це районний центр Полтавської області.

На початку ХХ ст. Опанас Сластьон від учня кобзаря Хоми Коваленка, Олександра Гришка з с. Лютецька Гадяцького повіту записав думи “Удова” та “Плач невольників”. Відоме й ім’я кобзаря Петра Гузя з цього ж села, який навчався в сорочинського кобзаря М. Кравченка. Від нього 1939–1940 рр. було записано думи “Втеча трьох братів із гора Азова, з турецької неволі”, “Про трьох братів самарських”, “Олексій Попович”, “Бідна вдова і три сини”, пісні “Віє вітер, віє буйний”, “Ой гоп, чики-чики”, “А в сусіда хата біла” та ін. Гузь брав участь у повстанні під проводом отамана Христового проти більшовиків і створив про нього пісню. Зі спогадів кобзарів М. Сарми-Сokolовського та А. Парфиненка довідуємося, що “Пісня про отамана Христового” була дуже популярною у 1920–1930-х роках серед кобзарів Полтавщини. К. Черемський говорить, що 1989 року А. Парфиненко виконував її первісний варіант у Харкові. У “Реєстрі народних співців, які були знищені у 30-х роках або доля яких невідома” Б. Жеплинський називає й ім’я Гури (Гуріна) Петра Івановича з Красної Луки Гадяцького району, який пропав безвісти. У 30-х роках ХХ ст. у с. Веприк Гадяцького району працював бандурист Дмитро Андрусенко. У місцевій школі він організував капелу бандуристів, яка брала активну участь у культурно-мистецькому житті школи, села та району.

У Гадячі Віктор Мішалов уперше. Край вражає його багатотою і поетичною, типово українською природою, звичаями, історією. Концерт-зустріч відбувся в Гадяцькому учи-

лищі культури. Значну роботу з підготовки до нього провела начальник управління культури Гадяцької районної Ради Лариса Труш. Дієву допомогу надала їй міська рада та районна державна адміністрація. Через місцеве

Кобзар Петро Гузь (1895–1959)

радіо та газету населення було сповіщене про приїзд відомого у світі бандуриста, тому в актовій залі училища й зібралося чимало зацікавлених людей. Серед них учні, працівники культури, викладачі, пенсіонери.

Линуть над залю то легкі та грайливі коломийкові інтонації, то драматично-напружені ритми “Пісні про Мазепу”, українських народних дум. В уяві слухачів постають образи степу, козацької могили, славного українського гетьмана Мазепи. Голос виконавця, звучання його бандури такі чисті та ясні. Вони переходять

то в тиху розмову, то нарастають і нарастають, як грізні хмари підносяться вгору, а разом з ними оживає й витає в залі незнищений український дух. Образ Мазепи в яскравому художньому потрактуванні вводить слухачів у глибоку задуму: це – наша історія, яку досі нам було велено не знати, аби ми залишалися безбатченками, аби тут вільно панувало комуністичне зло.

Віктор Мішалов коротенько коментує джерела та особливості виконання того чи того твору. Іноді це переходить у душевну розмову гостя зі своїми слухачами. Працівників районної бібліотеки імені Лесі Українки Вікторію Гайдабуру та Наталку Єщенко, наприклад, дивує глибоке знання В. Мішаловим історії гадяцького краю і Полтавщини загалом, наших звичаїв, мови. “*Народився і виріс у далекому австралійському Сіднеї, але говорить про те, про що ми не знали, – діляться враженнями. – Біда наша в тому, що сьогодні наша молодь у кафе, барах, на дискотеках, а від свого, рідного, питоми українського вона така далека. Дякуємо панові Віктору, що зберіг наші духовні та ідейні цінності і повертає їх нам. Це повчально для нас. Також Вікторові необхідно мати своїх учнів, щоб*

вони продовжувати його благородну справу, щоб вона не загинула”.

Особливо переймаються слухачі мелодекламацією “У тієї Катерини”. Мораль граничної козацької честі та гідності потрясає кожного до глибини душі. Спостерігаю глибоку задуму. Значить, болить їм, осмислюють і сприймають... Кожному відома зі школи і дума “Маруся Богуславка”. Нагадавши слухачам, що виконуватиме її миргородським способом, Віктор майстерно і на високому художньо-естетичному рівні розгортає ще одну сторінку нашої історії. Дума звучить як плач, як благання до наших сучасників бути пильними, вірними національно-визвольним ідеалам предків, виховувати на них нові покоління. Тому голос виконавця – голос-стогін, разом зі змістом та мелодією думи він творить єдине ціле, єдиний світ.

Звертаюся до директора Гадяцького районного Будинку культури Віктора Жартовського і прошу поділитися своїми враженнями та думками від почутого і пережитого. *“Щось неймовірне! – говорить він. – На концерті Віктора Мішалова живеш у якомусь зовсім іншому, хоч і не знаному досі, але такому до болю рідному світі. Від того щемно стає на серці: чому наше, рідне, дороге так довго залишалося чужим для нас? Вражає техніка виконання, колорит виконаних творів. Обидві руки не просто перебирають струни. Вони викликають з них муки, болі, радість і страждання. Візьмемо для прикладу ту ж таки думу “Маруся Богуславка”. Гармонія тут у всьому: своє, особисте (героїв твору, виконавця і слухача) і народне не існують самі по собі, вони самовиражаються одне в одному, творять єдиний світ. Бачили, як зі стану того самозабуття дітей вивели лише оплески, що бурєю зірвалися в залі. Зміна інтонацій у голосі та мелодії також “працюють” на гармонію, своїм напруженим драматизмом рвуть душу. Для мене й сама бандура постала в новому баченні. Не сумнівався в тому, що американські пісні можна чудово виконувати в супроводі, скажімо, гітари. А тут раптом пісня англійською мовою – і все цілком природно, ніби так було завжди”.*

Після закінчення концерту слухачі ще довго обмінювалися думками, враженнями, дякували виконавцеві, висловлювали бажання, щоб така зустріч була не останньою.

25 липня, м. Лохвиця

Місто розташувалося в північній частині Полтавської області, районний центр Лохвицького району. В історичних джерелах воно вперше згадується 1320 р. У першій половині XVII ст. Лохвиця належала князям Вишневецьким. Згодом це сотенне містечко, а в 1802–1912 рр. – повітове місто Полтавської губернії. У Лохвиці був Григорій Сковорода, тут йому встановлено пам’ятник (скульптор І. Кавалерідзе). Також є пам’ятник письменникові-землякові із с. Харківці Архипові Тесленку (скульптор І. Коломієць).

В історії кобзарства краю найчільніше місце займає Іван Кравченко. Народився він у Лохвиці в сім’ї кріпака дрібнобуржуазних дворян Крюковських, від яких і дістав прізвисько Крюковський. Деякий час жив у Сенчі, потім знов у Лохвиці, де на Прилипці разом із синами збудував хату і добув свого віку. Помер 1885 року. І. Кравченко-Крюковський – це втілення класичного кобзарського звичаю. Він знав кобзаря, лірника Андрія Шута із Сосницького повіту Чернігівської губернії, кобзарів Антона і Трифона з Великих Бубнів Роменського повіту, Потапа з Нової Греблі Лохвицького повіту, лірника Архипа Никоненка з Оржиці Лубенського повіту Полтавської губернії. Репертуар Кравченка-Крюковського складала думи “Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі”, “Олексій Попович”, “Федір безродний, бездольний”, “Самійло Кішка”, “Три брати самарські”, “Івась Коновченко, Вдовиченко”, “Сокіл і соколя”, “Проводи козака”, “Сестра та брат”, “Бідна вдова і три сини”, пісні та псалми. Думи й пісні від нього в різний час записували Порфирій Мартинович та Василь Горленко.

Взагалі на Лохвичині ще на початку XIX ст. записував думи від кобзарів Платон Лукашевич. У кобзаря Петра Неховайзуба з с. Бондарі Лохвицького повіту навчавсь Опанас Сластьон. Під портретом кобзаря, намальованого власноруч, О. Сластьон написав: “1875, с. Бондарі Лохвицького повіту. Мій “пан-отець”, що навчив мене співати думи. О. Сластьон”. Сластьон також виконав портрети кобзарів Лохвицького повіту Трихона Магадина (1876), хлопця-кобзаря Петра, учня І. Крюковського (1876). Наприкінці XIX ст. у Лохвиці жив кобзар Макар Циганенко (помер 1968 р. у с. Посад Ведмежівської сільради Роменського району Сумської області). Нині в місті діє музична школа, у ній є клас бандури.

Уперше і єдиний раз за час поїздки шляхами полтавських кобзарів ми запізнюємося. Хвилин на 10–15. Нам телефонують і запевняють, що чекають. Гурт, який зібрався біля Лохвицького районного Будинку культури,

зауваживши наше авто, ожив. Одразу всі йдуть до зали. Відчувається, що чекали з нетерпінням... До початку ХХ ст. кобзарство, український народний думовий епос був на Лохвиччині звичайним побутовим явищем. Зацікавленість бандурою тут жива й сьогодні, про що говорять викладачі та учні музичної школи, які прийшли на концерт.

“Звідки довідались про зустріч з Віктором Мішаловим? Що спонукало завітати сюди?” – запитує семикласника Мирона Мироненка, який разом із братом третьокласником Тарасом поспішає до зали. “Побачили афішу, і це зацікавило нас. Я вчуся в музичній школі грати на бандурі, наша мама Оксана також бандуристка, отож не могли знехтувати такою нагодою. Це ж нам так потрібно”, – відповідає Мирон. А он поблизу радіє за своїх синів, у яких беруть, мабуть, уперше, інтерв’ю, й мама Оксана, студентка Харківської консерваторії. “Ні, таки не вбили більшовицькі сатрапи в наших душах наше рідне, хоч як докладали до цього рук, – подумалося мені, – бо ж у генах оцих двох хлопчиків та їх

Опанас Сластьон. Хлопець-кобзар Петро, учень І. Крюковського. 1876 р.

мами живуть й Іван Стрічка, й Іван Кравченко-Крюковський, їхні думи й пісні”. Більше того, коли на початку концерту п. Віктор запитував, чи є в залі такі, що грають на бандурі, з добрий десяток присутніх, а серед них більшість дітей, піднесли у відповідь руки.

Концерт продовжується. Знову дзвенять тривожні акорди “Поєми про 1933”. Обома руками, ніби легендарний гусяр, який прийшов до нас зі сторінок вікопам’ятного “Слова о полку Ігоревім”, ударяє бандурист у струни, мовби випускаючи на волю стогін і ридання закатованих сталінським режимом українців. Зала завмирає від того стогону, від того ридання. Кожен слухає надривну мелодію, спів, переживає почуте як власну долю, як долю близьких і рідних, як долю нації. А далі йдуть “У тієї Катерини”, пісня “Про Сагайдачного”, “Невільничий ринок у Кафі”. Між номерами програми – розповіді про українців Австралії, про українські школи і навчання в них, про педагогів, які вчили дітей не забувати, що вони українці, не забувати рідного краю, рідної мови. Один із таких – В. Онуфрієнко, нащадок полтавських козаків...

Була на концерті й Валентина Бабенко зі своєю донею Євгенією. Уважно слухали кожен номер програми, переживали почуте. “Зачаровує все, – говорить Євгенія, – але голос! голос! То такий лагідний і добрий, то грізний. Наче грім серед ясного неба, та однаково милий і благородний, коли йдеться про Україну, і непримиренний, коли бичує зло, наших ворогів”. “Усе так прекрасно, не можу виокремити бодай 2–3 номери. Бо ж усе таке рідне, близьке, тривожне”, – ніби знімає, розводячи руки, пелену самозабуття контролер швейної фабрики Лідія Мінаєва. – Побачила афішу – і якась невидима сила привела мене сюди. Рада, що це почуття не підвело нас. Дай, Боже, панові Віктору щастя і щастя”.

Своєрідно висловила своє захоплення мистецтвом бандуриста й пенсіонерка Марія Сторонська: “Дум у такому виконанні ніколи не чула (а це ж у краї, де вони були повсякденним побутовим явищем! – О. В.). Мішалов же якимсь непомітно, спокійно вводить тебе в образ, заорожує. Так може робити людина доброї вдачі, талановитий митець. А Віктор і є саме таким. Хотіла б мати такого своїм учителем”... Оксану Мироненко вражає техніка гри лівою рукою: “У В. Мішалова працюють усі пальці. Квінтоснова і глісандро правої руки, мелізми під час виконання, скажімо, “Невіль-

ничого фінку у Кафі” досить точно і виразно передають рух морських хвиль, викликають відчуття тривоги, відтворюють красу гір, моря. У нас такого чути досі не доводилось, а от в Австралії та Канаді українці це зберегли і нашу національну першооснову кобзарського звичаю повертають сьогодні нам”. А бандуристка Тамара Федоренко заявила: “Я щаслива! Я вдячна долі за цю зустріч!”

На жаль, так думають, цим живуть ще далеко не всі. В сусідній модерно облаштованій

широкій залі зібралася молодь, якій, очевидно, було байдуже до дивовижного світу краси та благородства, що його творив Віктор Мішалов, а колись давно – тут, на Лохвиччині, на їхній рідній землі – творили кобзарі. Та хочеться вірити: пройде небагато часу, і вони та їхні діти повернуться до культури пращурів, приймуть її усім серцем, чим вельми облагодотять його. І зокрема геній Віктора Мішалова долучиться до такого благодатного оновлення української людини та землі.

ПРЕЗЕНТУЄМО ВИДАННЯ

Мистецьке гроно. Альманах культурно-мистецької спілки Гадяцького краю та Гадяцького райкому профспілки працівників освіти і науки України; [ред. колег.: І. Лісовий, Г. Недвига, Л. Недовіс, О. Недовіс; відп. за вип. О. Недовіс; худ. оформл. Н. Волошина]. – Гадяч: В-во “Гадяч”, 2011. – 48 с.

Літературно-краєзнавчий альманах, містить поетичну, пісенну, дитячу сторінки, рубрики “Проза”, “Фольклористика”, “Мистецтвознавство”, “Наші гості”, “Гумор”, “Історії слід”, “Бібліотекознавство”. Читачі можуть ознайомитися із творами Анатолія Ходикіна, Ніни Поливаної, Жанни Лупинос, Миколи Федорова, Івана Басараба, Бориса Левицького, Лідії Бруяки, із науковими розвідками Валентини Верецаки й Наталії Кириленко, Людмили Зубко й Аліни Тюжиної, Галини Виноградової, Ольги Красюк.

Це число видання присвячене 170-річчю від дня народження вченого, громадсько-політичного діяча, педагога Михайла Драгоманова, тож поміж інших матеріалів містить тематичні публікації: Людмили Мельничук “Людина земная з печаттю пророка...”, Ганни Дейни “Цяцьчин хутір”, Григорія Шанька “Родина Драгоманова” (історична поема), Тетяни Третяченко “Три фотопортрети Михайла Драгоманова” та ін.

Для краян і широкого кола читачів.

